Dominika Koszowska

„Cykl fotografii dokumentalnych i publikacja drukowana o regionie Podlasia".

ZAŁOŻENIE PROJEKTU I CEL PRACY

Zasadniczym obiektem moich artystycznych zainteresowań jest człowiek, zarówno w swoim tu i teraz, jak i w swojej złożonej wyrazistości efemerycznego i zarazem najsilniejszego elementu świata natury i kultury. Większość moich dotychczasowych dokonań mieści się w konwencji antropologicznej refleksji, popartej obserwacją i kreacją w formie fotografii. Czy to projekt o umierających zawodach, czy o zielarzach kultywujących tradycję zbierania ziół na Podlasiu, czy nawet o socjalistycznych ośrodkach niedzielnego wypoczynku, lokalizowanych w pobliżu kopalń i hut – bardziej od idei przemijania i odchodzenia w niepamięć interesowały mnie zawsze archetypiczne formuły pozostawiania śladu zantagonizowanej ze współczesnością przeszłości, spuścizny odkładanej na stare strychy i czekającej na sprzyjające powiewy historii. Nie inaczej jest w przypadku „Lnianego ręcznika". Również tym projektem chcę podkreślić, że przedmiotem moich zainteresowań jest przemijający człowiek (jego środowisko, artefakty, przypadłości losu), ale raczej zatrzymany w ułamku sekundy, która nie pretenduje do roli ponadczasowego continuum. Zdaję sobie sprawę, że ten ułamek sekundy, precyzyjnie ustalony technikaliami fotograficznego sprzętu i ujęty w czas otwarcia migawki, jest jednocześnie zabójczy oraz życiodajny. Śmiercionośny, bo rejestrujący coś, co w kolejnym ułamku sekundy istnieć już nie będzie, życiodajny, bo nadający temu czemuś nową formułę trwania.

Projekt z założenia ma dokumentować folklor, lokalne style w architekturze i sztuce, kulturę, historię, tradycję oraz obrzędy Podlasia, ze szczególnym uwzględnieniem wielokulturowości tego regionu, jak również wizualną dokumentację zachodzących tu zmian kulturalno-społecznych. Założonym aspektem artystycznym było stworzenie cyklu fotografii dokumentalnych o walorach artystycznych, wydanego w drukowanej publikacji, naukowym

zaś utrwalenie zanikających form kulturowo-obrzędowych. Wizualna dokumentacja zachodzących zmian kulturalno-społecznych wykonana została cyfrowymi aparatami pełnoklatkowymi: 6D marki Canon oraz A7rIII marki Sony, przy wykorzystaniu światła zastanego, bez wątpienia koniecznego dla oddania specyfiki i charakteru fotografowanych scen.

SPECYFIKA PRZEDMIOTU BADAŃ

Stanowiące region pogranicza i wykształcające – z konieczności – specyficzny rys osobowości swoich mieszkańców (rys pogranicza właśnie) Podlasie wielokrotnie zmieniało przynależność państwową. Znajdowało się kolejno w granicach: Rusi, Litwy, Polski, Prus, Rosji, ZSRR, Niemiec oraz ponownie do Polski, a sąsiadujące państwa często dzieliły ów obszar pomiędzy siebie. Z tego właśnie powodu Podlasie aktualnie należy do najbardziej zróżnicowanych w Polsce regionów pod względem wyznania i narodowości. Jego wyjątkową pod wieloma względami mozaikę kulturową tworzyły mieszkające obok siebie od stuleci grupy etniczne: Polacy, Niemcy, Białorusini, Ukraińcy, Tatarzy, a także Żydzi i Romowie. Unikatowa specyfika sprawia, że przenikają się tu pierwiastki kulturowe polskie, litewskie, ruskie, niemieckie, muzułmańskie i żydowskie, a na co dzień kultywowane są wielowiekowe wierzenia, tradycje i obrzędy. W świecie postępującej globalizacji także w tym regionie lokalna specyfika powoli odchodzi w przeszłość, ustępując miejsca ogólnym trendom i wartościom. Stąd założenia mojej pracy skupiają się przede wszystkim na uchwyceniu tego momentu, by nie był jednocześnie odchodzeniem w niepamięć. Wątek „człowieka pogranicza" jest dla mnie niezwykle istotny, kluczowy, wyrażony paradygmatem bycia wciąż „nie sobą", poza sobą czy wręcz w poszukiwaniu siebie. Podlasianie wymykają się bowiem prostym definicjom, wyznając swoje lokalne credo: jestem „stąd". To „stąd" stało się osią konstrukcyjną publikacji, w której kategorię „człowiek" stosuję wymiennie z kategorią „dusza". Metaforycznie bowiem wpisuję swój komentarz do obserwowanej i fotografowanej na Podlasiu rzeczywistości w kontekst podstawowych kategorii antropologicznych: życia, miłości i śmierci,

które w wymiarze przestrzeni ludzkiego życia nawiązały do miejsca (powroty dusz), pożywienia (metaforycznie: pokarm dusz) oraz śmierci (wytwory ludzkich rąk, rękodzieło). Chcę również w ten sposób oddać oniryczny wręcz charakter tej ziemi, na której aksjomat przemijania spotęgowany jest bolesnymi losami, a akceptacja tychże kreuje wewnętrzną dojrzałość.

ETAPY PRACY NAD PROJEKTEM

Praca nad projektem przebiegała wieloetapowo i została podzielona na część badawczą (badania dotyczące regionu) oraz artystyczno-projektową (wykonywanie zdjęć, projekt książki). W fazie przygotowawczej nastąpiło gromadzenie materiałów na temat poruszanego zagadnienia, z wykorzystaniem danych już istniejących, i prowadzenie badań polegające na analizie danych wtórnych. W ramach badań terenowych na Podlasiu stosowałam następujące metody badawcze: wywiad biograficzny, wywiad częściowo ustrukturyzowany, ekspercki i wywiad z użyciem fotografii, jak również obserwacji: niekontrolowanej, jawnej, uczestniczącej, a także analizy danych zastanych.

W fazie końcowej projektu zebrany materiał źródłowy podlegał gruntownemu opracowaniu: przyporządkowanie opisów, historii do rozdziałów projektowanej książki, spisanie i redakcja tekstów, a następnie wybór i edycja zdjęć. Ostatnią fazą był projekt książki.

SYSTEMATYZACJA MATERIAŁU

Dzięki trzyrozdziałowemu schematowi (ze wstępem i z zakończeniem) podejmuję próbę subiektywnego uporządkowania różnorodnego materiału, w którym sploty ludzkich losów i dziejów narodu z biegiem życia świata (w tym świata nie tylko „kultury" – rozumianej jako złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa – lecz i szeroko rozumianej „natury") tworzą obraz niepowtarzalny i nie do odtworzenia już nigdy. Zadaniem, które sobie postawiłam, jest próba zatrzymania go, przy jednoczesnym zachowaniu bezstronności.

Rozdział pierwszy omawia kwestie dotyczące różnorodności narodowej regionu pogranicza, którym jest Podlasie, historii tej ziemi w kontekście ludzkiej przynależności narodowej. W drugim ta siatka różnorodności nałożona zostaje na kontekst wyznaniowy. Trzeci zajmuje się przede wszystkim wytworami ludzkich rąk, równie różnorodnymi, aczkolwiek oddającymi specyfikę tej transgranicznej rzeczywistości. W nim też najbardziej uwidoczniona jest prawda o przemijalności, stąd nawiązanie do śmierci, wprost wyartykułowane również słowami: „Nie ma komu" w kontekście braku chętnych do przejęcia wiedzy.

PUBLIKACJA

Publikacja została zaprojektowana w formacie pionowym 202,5×270 mm. Proporcje boków rozkładówki (3:2) odzwierciedlają proporcje zdjęć umieszczonych na pełnych rozkładówkach do spadu. Takie proporcje rozkładówki dały proporcje pojedynczej stronicy 3:4. Tekst główny złożono krojem Alegreya, a tytularia – krojem Alegreya Sans. Przyjęte zostały dwa schematy stron wzorcowych – dla tekstu oraz dla zdjęć. Z uwagi na konieczność dostosowania layoutu do rodzaju treści różnią się one umieszczeniem paginacji oraz proporcjami marginesów. Tekst dostosowany jest do siatki opartej na siatce linii bazowych, wielkością odpowiadającej interlinii tekstu głównego. Zdjęcia umieszczono na siatce modułowej, wynikającej z opisanych wcześniej proporcji stronicy.

Publikacja ma 324 strony, w tym 195 zawierających same fotografie. Została wydrukowana w 11 egzemplarzach w technologii druku cyfrowego na urządzeniu HP Indigo, na matowym niepowlekanym papierze E-PURE firmy Felix Schoeller. Do oprawy publikacji wybrano oprawę twardą półpłócienną, szytą nićmi – ze względu na jej trwałość (czynnik szczególnie istotny ze względu na objętość książki), możliwość pełnego otwarcia rozkładówki (z uwagi na dużą ilość zdjęć umieszczonych na rozwarciu) oraz wartości estetyczne. Płótno użyte na okładce to płótno lniane pochodzące z początku lat 70. ubiegłego wieku, tkane ręcznie ze skręcanych manualnie nitek lnu. Wzór

haftu pochodzi z ręcznika datowanego na lata ok. 1915–1920. Haft został wykonany ręcznie. Na okładce oprócz płótna zastosowano papier niepowlekany barwiony w masie pigmentami światłotrwałymi Siro Color firmy Fedrigoni w kolorze Lampone. Kolory użyte na okładce nawiązują do kolorów ręcznika obrzędowego – jego podstawowe kolory to biel i czerwień (później pojawiła się także czerń). W oprawie wykorzystano również dwubarwną (czarno-czerwoną) ozdobną, ręcznie wykonaną kapitałkę oraz dwie tasiemki – zakładki w takich samych kolorach. Napis na okładce został wykonany metodą hot-stampingu folią w kolorze białym.

EFEKT KOŃCOWY

W wyniku realizacji projektu powstała opowieść o historii, współczesności oraz nieuniknionych procesach zachodzących na Podlasiu, tj. zmianach kulturowych i społecznych, zaprezentowana w formie publikacji pod tytułem „Lniany ręcznik". Jej głównym elementem są fotografie – ludzi, przyrody, przedmiotów codziennego użytku, artefaktów, przedmiotów wierzeń religijnych i religijnej ekspresji. Z pewnością są to wymierne przykłady podlaskiej rzeczywistości, teraźniejszej i historycznej, pokazane w swej efemeryczności i słabości wobec pojawiających się trendów cywilizacyjnych. Skoro fotografowanie jest jednocześnie nadawaniem wartości, idealnie byłoby, gdyby ostatecznym efektem pracy okazało się przekonanie odbiorcy o szczególnej wartości regionu pogranicza, jaką stanowi Podlasie. Świat prezentowany w „Lnianym ręczniku", zarówno poprzez fotografie, jak i tekst, to świat owszem, zatrzymany, jakby – faktycznie – liniowy czas historii został zaburzony. Ale „Lniany ręcznik" nie umieszcza go w żadnej mitycznej przestrzeni, nie używa symulacji i hiperrealizmu, choć byłoby to o wiele prostsze. Raczej z mitycznych czeluści usiłuje go wyprowadzić, dowodząc, że Podlasie to ziemia ludzi z krwi i kości, którzy w harmonii z innymi nauczyli się w tym samym czasie współistnieć.

Dominika Kozłowska